

DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.4\(177\).07](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.4(177).07)
УДК 378.147.016:796

Грибан Г.П.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри фізичного виховання та спортивного вдосконалення,
Житомирський державний університет імені Івана Франка; ORCID 0000-0002-9049-1485
Шевчук Т.В.
кандидат біологічних наук,
доцент кафедри медико-біологічних дисциплін
Житомирський державний університет імені Івана Франка; ORCID 0009-0009-2662-1538
Ткаченко П.П.,
кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичного виховання
Поліський національний університет; ORCID 0000-0003-4407-8611
Скорий О.С.,
старший викладач кафедри фізичного виховання
Поліський національний університет; ORCID 0000-0001-7876-1377
Пилипчук П.П.
старший викладач кафедри фізичного виховання
Поліський національний університет; ORCID 0000-0002-4831-7395
Пантус О.О.
старший викладач кафедри фізичного виховання
Поліський національний університет; ORCID 0000-0001-8146-6133
Осипенко В.Є.
викладач кафедри фізичного виховання та спортивного вдосконалення,
Житомирський державний університет імені Івана Франка. ORCID 0009-0001-4907-8197

СТАН ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасний стан підготовки здобувачів факультетів фізичного виховання і спорту потребує модернізації і удосконалення процесу навчання майбутніх учителів фізичної культури загальноосвітніх шкіл. Професійна підготовка вчителів фізичної культури має відповідати вимогам методології сучасної науки, органічно вписуватися в загальну теорію культури особистості та суспільства. Мета роботи полягає у визначенні професійної готовності майбутніх вчителів фізичної культури до роботи в загальноосвітній школі. Методологія дослідження ґрунтується на теоретичному та науково-методичному рівнях основних положень педагогіки і психології, теорії і методики фізичного виховання та професійної освіти. Дослідження проведені в Житомирському державному університеті імені Івана Франка в 2021–2023 рр., в якому взяли участь здобувачі третього і четвертого курсів (84 чол.) факультету фізичного виховання і спорту. Встановлено, що 17,6 % здобувачів третього курсу оволоділи високим рівнем професійної готовності, 50,9 % мали середній рівень і 31,5 % – низький. Здобувачі четвертого курсу виявили кращі знання, уміння і навички, їх професійна підготовка, а відповідно, і фахові компетентності є вищими: 23,8 % мають високий рівень фахової підготовленості, 51,8 % – середній, і лише 24,4 % – низький.

Ключові слова: професійна готовність, професійна підготовка, здобувачі, майбутні вчителі фізичної культури, фахові компетентності.

Griban Gryhoriy, Shevchuk Tetiana, Tkachenko Pavlo, Skoryy Ostep, Pylypchuk Pavlo, Pantus Olena, Osypenko Valery. State of professional readiness of the future physical education teachers.

The current state of training of students of the faculties of physical education and sports requires modernization and improvement of the training process of future physical education teachers in secondary schools. The problem of forming the professional readiness of teachers is currently in the center of attention of the Ukrainian education sphere. Professional training of physical education teachers must meet the requirements of the methodology of modern science; organically fit into the general theory of the culture of the individual and society; to enable students to identify and solve philosophical, cultural, sociological, psychological and pedagogical problems. The purpose of the work is to determine the professional readiness of future physical education teachers to work in a secondary school. The research methodology is based on the theoretical and scientific-methodical levels of the main provisions of pedagogy and psychology, theory and methodology of physical education and professional education, laws and principles of the educational process in the field of physical culture and sports. Scientific methods were used in the research: analysis of literary sources, pedagogical observation, interview, questionnaire, assessment of professional readiness. The research was conducted at Zhytomyr Ivan Franko State University in 2021–2023, in which students of the third and fourth years (84 persons) of the Faculty of Physical Education and Sports took part. Scientific novelty. The acquired professional knowledge, skills and abilities at the level of the latest achievements of psychological-pedagogical, anatomical-physiological

disciplines and a high level of physical and methodical preparation in the field of physical culture and sports are the basis of the successful activity of the future physical education teacher. Conclusions. It was established that 17.6% of third-year students had a high level of professional readiness, 50.9% had an average level and 31.5% had a low level. The fourth-year students showed better knowledge, abilities and skills, their professional training, and accordingly, their professional competences are higher: 23.8% have a high level of professional training, 51.8% - average, and only 24.4% - low.

Key words: professional readiness, professional training, students, future physical education teachers, professional competences.

Постановка проблеми. Стан професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури формується шляхом опанування здобувачами знаннями, уміннями і навичками, розвитком інтересів, мотивів та ціннісних орієнтацій до професійної діяльності вчителя. На рівень професійної готовності здобувачів впливають зміст, форми і методи підготовки, їх активність та творчість в навчальному процесі. Сучасний стан підготовки здобувачів факультетів фізичного виховання і спорту потребує модернізації і удосконалення процесу навчання майбутніх учителів фізичної культури загальноосвітніх шкіл. Тому проблема формування професійної готовності вчителя наразі перебуває в центрі уваги української освітньої галузі.

Аналіз літературних джерел. Професійна підготовка вчителів фізичної культури має відображати концептуальні положення фізичної культури: відповідати вимогам логіки й методології сучасної науки; органічно вписуватися в загальну теорію культури особистості та суспільства; давати можливість ставити й розв'язувати філософські, культурологічні, соціологічні, психологічні та педагогічні проблеми [7, с. 11]. Професійне становлення вчителів фізичної культури в Україні досліджували Н.О. Белікова [1], С.А. Карасевич [3], Р.В. Клопов [4], Н. Москаленко [5], М.О. Носко і Н.А. Давидова [6], Н.І. Степанченко [7], Л.П. Сущенко [8] та ін.

Під час професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури Н. Москаленко [5] вважає необхідність формування цілісної особистості, що передбачає активний вплив не лише на її фізичний потенціал, а й на свідомість, психіку та інтелект, сприяє формуванню стійкої позитивної мотивації, ціннісних орієнтацій, інтересів і потреб у фізичній активності та здоровому способі життя. Окрім того, слід зауважити, що підготовка вчителів фізичної культури потребує врахування: принципів професійного навчання; принципів фізичного виховання та фізичної підготовки; а також обґрунтованих специфічних принципів (пріоритетності розвитку особистості майбутнього вчителя; відповідності змісту навчання особливостями професійно-педагогічної діяльності вчителя фізичного культури; продуктивності освітнього процесу; інтенсифікації освітнього процесу; урахування в навчанні специфіки фізкультурно-спортивної галузі) [7, с. 97].

Переважає більшість науковців у складі готовності майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту до професійної діяльності виокремлюють мотиваційний та когнітивний критерії [3, с. 68], а готовність до фізкультурно-спортивної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах у певну послідовність рухових дій, тобто ступінь розвитку рухових якостей людини: витривалість, сила, швидкість, гнучкість, спритність [3, с. 69].

П.Б. Джуринським визначено, що підготовленість майбутнього вчителя фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності є результатом підготовки до професійного виконання ролі вчителя, організатора, керівника здоров'язбережувального, фізкультурно-оздоровчого, спортивно-масового процесу в освітньому навчальному закладі, здатність формувати культуру здоров'я та здоровий спосіб життя учнів у здоров'язбережувальному освітньому просторі школи [2, с. 23]. Готовність до професійної діяльності – це інтегроване педагогічною системою утворення особистості, що характеризує її активність при підготовці та залученні до діяльності [9, с. 202]. А. І. Шурхал дає наступне визначення: «сутність готовності особистості до педагогічної діяльності виражається в діалектичній єдності всіх її структурних компонентів, властивостей, зв'язків і відносин. Цьому найповніше відповідає її розуміння як інтегративного особистісного утворення, що є регулятором і умовою успішної професійної діяльності вчителя» [10, с. 266]. На нашу думку, готовність до професійної діяльності – це також висока мотиваційна спрямованість на оволодіння професією, позитивне ставлення до обраної професії, цілеспрямованість і організованість здобувача в освітньому процесі та оволодіння певним досвідом, знаннями, уміннями і навичками.

Мета дослідження полягає у визначенні професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи в загальноосвітній школі.

Концепція дослідження ґрунтується на методологічному, теоретичному та науково-методичному рівнях основних положень педагогіки і психології, теорії і методики фізичного виховання та професійної освіти, закономірностях і принципах освітнього процесу в галузі фізичної культури і спорту. Враховано концептуальні засади вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у закладах вищої освіти під час формування їх професійної майстерності. У дослідженні було використано наукові методи: аналіз літературних джерел, педагогічне спостереження, бесіда, анкетування, оцінка фахової підготовки. Дослідження проведені в Житомирському державному університеті імені Івана Франка в 2021–2023 рр., в якому взяли участь здобувачі третього і четвертого курсів (84 чол.) факультету фізичного виховання і спорту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури все ще орієнтована на запам'ятовування здобувачами певного обсягу інформації, тоді як сьогодення вимагає орієнтації освітнього процесу на розвиток мислення фахівця [7, с. 246]. Це призводить до недостатньої спрямованості навчання на формування професійних компетентностей в майбутніх учителів фізичної культури.

Аналіз змісту освітньо-професійної програми бакалавра галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, за спеціальністю 014 Середня освіта за предметною спеціальністю 014.11 Середня освіта (Фізична культура) встановив, що 22 навчальні дисципліни і 7 видів практик складають обов'язкову освітню компоненту, яка має забезпечити формування у здобувачів вищої освіти здатності розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в процесі професійної

діяльності у галузі фізичної культури і спорту. Теоретичний зміст предметної області включає: знання з соціально-гуманітарних, фундаментальних дисциплін та професійної підготовки обсягом, що необхідний для вирішення професійно-прикладних та науково-дослідницьких завдань; загальних теорій та сучасних концепцій фізичної культури та спорту; знання законодавчих актів і нормативних документів; знання основ ділового спілкування, іноземної мови за професійним спрямуванням, навички навчання, виховання та соціалізації особистості тощо.

У цілому освітньо-професійна програма спрямована на підготовку конкурентоспроможного фахівця, який здатний оволодіти сучасними освітніми й інформаційними технологіями в галузі фізичної культури, спорту і педагогіки та готовий до творчої професійно-педагогічної діяльності вчителя фізичної культури загальноосвітньої школи. Оцінка фахових компетентностей у здобувачів 3–4 курсів у продовж двох років навчання показала, що більшість здобувачів оволоділа фаховими компетентностями на високому і середньому рівні (табл. 1). Здобувачі третього курсу – 17,6 % оволоділи високим рівнем фаховими компетентностями, 50,9 % мають середній рівень і 31,5 % – низький. Здобувачі четвертого курсу виявили кращі знання, уміння і навички, їх професійна підготовка, а відповідно, і фахові компетентності є вищими: 23,8 % мають високий рівень фахової підготовленості, 51,8 % – середній, і лише 24,4 % – низький.

Високий рівень професійної компетентності здобувача відповідає: сформованому усвідомленню ролі і значення професійної діяльності вчителя фізичної культури загальноосвітньої школи; вільному володінню знаннями теорії і методики фізичного виховання школярів; високому рівню знань вікових анатомо-фізіологічних і психолого-педагогічних особливостей учнів; сформованим умінням і навичкам організації та проведення уроків фізичної культури, фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів у школі; потребі самовдосконалення в подальшому професійному розвитку.

До середнього рівня професійної компетентності віднесені здобувачі, які мають не повні знання з теорії і методики фізичного виховання, анатомії і фізіології людини, педагогіки і психології та інших навчальних дисциплін; недостатнє уявлення про психологічні особливості виховання учнів шкільного віку; не в повній мірі володіють методикою організації і проведення уроків фізичної культури, фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів у школі; самовдосконалення в подальшому професійному розвитку потребує стимуляції, а іноді, і допомоги викладача.

До низького рівня професійної компетентності віднесені здобувачі з низьким рівнем інтересу і мотивації до професійної діяльності вчителя фізичної культури, вони характеризуються недостатнім усвідомленням ролі вчителя фізичної культури у вихованні особистості учня; мають недостатні знання з дисциплін основної освітньої компоненти, не завжди якісно володіють практичними уміннями та навиками; самовдосконалення професійного розвитку потребує постійної допомоги викладачів.

Таблиця 1

Рівень сформованості професійної компетентності здобувачів до діяльності вчителя фізичної культури (в %)

Фахові компетентності	Здобувачі 3 курсу (n = 43)			Здобувачі 4 курсу (n = 41)		
	Висок.	Середн.	Низьк.	Висок.	Середн.	Низьк.
Здатність перенесення системи наукових знань у професійну діяльність учителя фізичної культури	16,3	53,5	30,2	24,4	53,7	21,9
Здатність формувати в учнів комунікативні уміння і навички з фізичної культури	11,6	46,5	41,9	19,5	46,3	34,2
Здатність навчати учнів із застосуванням ефективних методик та технологій	18,6	55,8	25,6	26,8	53,7	19,5
Здатність формувати та розвивати в учнів предметні компетентності, ціннісне ставлення і критичне мислення	18,6	53,5	27,9	24,4	56,1	19,5
Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів, аналізувати результати їхнього навчання	20,9	51,2	27,9	26,8	53,7	19,5
Здатність до формування колективу учнів, мотивації їх до саморозвитку, усвідомленого ставлення до навчання	16,3	46,5	37,2	22,0	46,3	31,7
Здатність до здійснення професійної діяльності з дотриманням вимог законодавства щодо охорони життя й здоров'я учнів, використання здоров'язбережувальних технологій	18,6	48,8	32,6	24,4	48,8	26,8
Здатність до рівноправної та особистісно-зорієнтованої взаємодії з учнями в освітньому процесі	20,9	53,5	25,6	26,8	56,1	17,1
Здатність аналізувати власну педагогічну діяльність та її результати, здійснювати	16,3	48,8	34,9	19,5	51,2	29,3

об'єктивну самооцінку і самокорекцію своїх професійних якостей						
Загальний %	17,6	50,9	31,5	23,8	51,8	24,4

Набуття здобувачами під час навчання у закладі вищої освіти професійних знань, умінь і навичок на рівні новітніх досягнень психолого-педагогічних, анатомо-фізіологічних дисциплін та високий рівень фізичної і методичної підготовленості у сфері фізичної культури і спорту, вільне володіння сучасними технологіями фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи в школі є основою успішної діяльності майбутнього вчителя фізичної культури.

Висновки. На основі аналітичного огляду літературних джерел щодо професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури доведено необхідність формування в навчальному процесі їх професійної готовності до роботи учителем у загальноосвітній школі. За критерії взято фахові компетентності з освітньої програми, якими має оволодіти здобувач упродовж навчання в закладі вищої освіти. Всі компетентності оцінено викладачами і віднесено до рівнів (високий, середній, низький) сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітній школі. Доведено, що вмотивоване навчання, оволодіння всіма навчальними дисциплінами, виконання всіх практик, цілеспрямована самостійна робота та активна підготовка до професійної діяльності формують готовність здобувача до роботи в школі.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на вивчення професійної готовності здобувачів до проходження виробничої (педагогічної) практики.

Література

1. Белікова Н.О. Сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту. Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів. 2013. Вип. 112, т. 2. С. 52–56.
2. Джурицький П.Б. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності. Дис. докт. пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Одеса. 2013. 83 с. <https://mydisser.com/dfiles/59561429.doc>
3. Карасевич С.А. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-спортивної діяльності у закладах загальної середньої освіти: монографія. Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: ВПЦ «Візаві». 2018. 204 с.
4. Клопов Р.В. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту із застосуванням інформаційних технологій: теорія і практика: [монографія]. За ред. С.О. Сисоевої. Запоріжжя: Вид-во Запорізького національного ун-ту, 2010. 386 с.
5. Москаленко Н., Ковров Я., Алфьоров О. Підготовка спеціалістів з фізичної культури і спорту до інноваційної діяльності. Спортивний вісник Придніпров'я. 2014. №2. С. 108–112.
6. Носко М.О., Давидова Н.А. Проблеми і шляхи підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів, 2012. Вип. 92, т. 1. С. 184–187.
7. Степанченко Н.І. Система професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Дис. докт. пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика проф. освіти. Вінниця. 2017. 629 с.
8. Сущенко Л.П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. К., 2003. 46 с.
9. Тарасова С.М. Професійна готовність майбутніх менеджерів до управлінської діяльності. Наукові записки Кіровоград. держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. пр. Кіровоград, 2006. Вип. № 68. С. 201–204.
10. Шурхал І.А. Сутність та структура професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури. Вісник Чернігів. нац. пед. ун-ту. Серія: Педаг.-ні науки : зб. наук. пр. Чернігів, 2015. Вип. 125. С. 265–268.

References

1. Belikova, N.O. (2013). Moderni trends in formatione professionalis futurorum specialium in physica educatione et ludis. *Praeco de Chernihiv National ped. Universitas nomine T. G. Shevchenko. Series: Pedagogica. Corporis educatio et ludicra.* Chernihiv. Issue 112, vol., 2, pp.
2. Dzhurynskyi, P.B. (2013). Principia theorica et methodica instituendi futuri corporis culturae magistri pro sanitate conservandae actionis professionalis. *Diss. dr. ped. de scientia 13.00.04 - theoria et methodus educationis professionalis.* Odesa. 83 p. <https://mydisser.com/dfiles/59561429.doc>
3. Karasevich, S.A. (2018). Praeparatio futurorum magistrorum culturae physicae ad culturam physicam et gymnasium in Institutis educationis secundae generalis: *monographum. Uman civitatis ped. Pavlo Tychyna Universitas.* Uman: VOC "Vizavi". 204 p.
4. Klopov, R.V. (2010). Professionalis educatio futurorum specialium in educatione physica et ludis technologiarum informationibus utentium: theoria et praxis: [monographia]. *Sub editione S.O. Sysoeva Zaporizhzhia: Zaporizhia National University Publishing House.* 386 p.
5. Moskalenko, N., Kovrov Ya., Alforyov O. (2014). Institutio physicae culturae et lusus artificiorum ad actiones innovandas. *Bulletin Ludis Regio Dnieper.* N. II. P. 108-112.

6. Nosko, M.O., Davydova, N.A. (2012). Problemata et modi emendandi efficientiam professionalis disciplinae futurae physicae educationis magistri. *Praeco de Chernihiv National ped. Universitas nomine T.G. Shevchenko. Series: Pedagogica. Corporis educatio et ludicra*. Chernihiv. Issue 92, vol.
7. Stepanchenko, N.I. (2017). Systema professionalis institutionis futuri magistri de physica educatione in altioribus institutis instituendis. *Diss. dr. ped. de scientia 13.00.04 - theoria et methodus educationis professionalis*. Vinnitsa. 629 p.
8. Sushchenko, L.P. (2003). Theoretica et methodologica principia professionalis institutionis futurarum specialium in educatione physica et ludis in altioribus institutionibus educationis: auctoris abstracti. thesis ad scientias obtinendas. *de gradu doctoris paedagogiae Scientiarum: spec. 13.00.04 - theoria et methodus educationis professionalis*. K. 46 p.
9. Tarasova, S.M. (2006). Procuratores professionales promptitudinis futurorum ad actiones moderatorum. *Scientific notae de Kirovohrad. status ped. Universitas nomine V. Vinnichenko. Series: Pedagogicae disciplinae: coll. de scientia Kirovohrad Ave*. Issue N. 68. P. 201-204.
10. Surhal, I.A. (2015). Essentia et structura promptitudinis professionalis futurae physicae educationis doctores sunt. *Heraldus de Chernihiv. nationalis ped. universitates Series: Pedagogicae disciplinae: coll. de scientia Chernihiv Ave*. Issue 125. P. 265-268.